

SREČANJA

PRIPOVEDNIK MIODRAG BULATOVIĆ. Znano je, da sta Srbija, zlasti pa Črna gora epski deželi. Tu je Vuk Karadžić lahko našel večino svojih ljudskih pesmi in pripovedk. Srbski realizem, ki sta v njem prevladovala roman in novela, je bil najbogatejši, če ga primerjamo z drugimi jugoslovanskimi književnostmi realističnega obdobja. Tudi v zadnjih dveh desetletjih prevladujejo v srbski literaturi pripovedniki: veterani Veljko Petrović, Ivo Andrić in Miloš Crnjanski, nato pripadniki srednjih generacij, Aleksandar Vučo, Branko Ćopić, Oskar Davičo, Mihailo Lalić, Erih Koš, in mimo njih mlajši Dobrica Ćosić, Antonije Isaković, Mladen Oljača, Branko Radičević, Radomir Konstantinović, Momčilo Milankov, Pavle Ugrinov in še drugi.

Med mlajšo generacijo zavzema vidno mesto Miodrag Bulatović. Od drugih pisateljev ga ločijo nekatere posebnosti. Njegovo življenje je nenavadno, vstop v književnost izredno težak, pa tudi samo književno delo se razlikuje v reševanju književno-pripovedniških vprašanj od drugih proz. Zato je bilo reagiranje kritike in književne publike različno.

Rojen je bil leta 1930 v črnogorski vasi Okladi pri Bijelem polju. Oče, gozdar, mu je umrl leta 1941 in od tega časa se začel njegov težki boj za golo življenje. Po letu 1945 je zapustil rojstno vas in je prišel s tovornjaki, ki so prevažali žito v Črno goro, sam, brez sredstev v Srbijo, kjer je prvič videl v Čačku železnico. Nato je živel v različnih domovih po provinci in v Beogradu po kletah in mansardah. Obenem je končal gimnazijo in filozofsko fakulteto (psihologijo). V šestnajstem letu je prebral prve knjige: Kočića in Andrića. Od tega časa se bolj in bolj zanima za književnost, mnogo bere in opusti željo za vojaškim poklicem, ki jo je nekaj časa gojil. Sam je opisal svoje življenjske težave v ljudskih desetercih, vendar je kmalu prešel v prozo.

Vzporedno z bojem za življenje, polnim potepanja, bolečine, trpljenja in končno uspeha, je nastopil nov boj, da bi se prebil v književnost. Uredniki so bili zaradi izredne iskrenosti in ostrine pri obravnavanju življenjske problematike rezervirani do njegovih novel in mu jih zato niso natisnili. Vendar se je postopoma uveljavljal najprej v dijaških časopisih *Mladina* in *Studentovski književni list*. Nato so začele izhajati njegove novele v beograjskem *Ninu*, *Borbi*, *Politiki*, *Književnosti*, *Delu* in drugje.

Končno mu je beograjska založba Nolit izdala zbirko novel *Hudiči prihajajo* (1956). To je bila očitno knjiga preizkušnje. Bulatović je orisal dve okolji: beograjsko, v katerem je preživel svoja leta ponižanja, ko se je prebijal skozi podzemlje vlemesta, in svoje črnogorsko okolje: Bijelo polje in okolico, v kateri je prebil otroška leta in čase italijanske okupacije. Vendar ni ne na enem ne na drugem področju tematike zajel pomembnih pojavov, temveč so njegovi glavni junaki mali ljudje: potepuhi, berači, prostitutke, ljudje s kompleksii, z željo po veličini, čeprav z majhnimi sposobnostmi, mali književniki, ki bi hoteli za vsako ceno postati slavni, mnogi deklasirani elementi, »ponižani in razžaljeni« z duševnimi in fizičnimi slabostmi in sploh ljudje, ki jih je življenje potisnilo na periferijo družbe in ki jim je surovost življenja razvijala različne nizke instinkte.

Čeprav so se jugoslovanske književnosti v tem času osvobajale zastarelih shem in šablon, je vendar kritika presenečeno obstala pred prvo knjigo drznega avtorja. Nekateri so jo obsodili kot morbidno in tujo naši stvarnosti:

»Teme Bulatovičevih pripovedk so vse iz najbolj mračnih področij človeške psihe in človeške vesti. V njegovi viziji in doživljanju sveta se vrstijo slike razsula človeškega življenja, patološke deformacije človeških odnosov in človeškega lika. Človek v njegovem delu, ki je v težnji za patetičnim učinkom obrobjeno z najbolj črnim biblijskim rohnenjem na človeško eksistenco, razpade kot nesmiselna tvorba narave. 'Kaj je človek, da ga mnogo ceniš in da maraš zanj?' se glasi citat iz knjige o Jobu, vpisan v materijo te Bulatovičeve proze.

Kritiki, ki so bili bliže modernističnim nazorom, so se sicer ograjevali pred nekaterimi enostranostmi in slabostmi te proze, vendar so obenem podarjali talent pisatelja in njegove pripovedniške kvalitete.

Čeprav s težko muko, je vendar Bulatović prebil led. Namesto shem o tipičnih ljudeh je pisatelj prikazal svet svojih srečanj v velemestnem podzemlju ali v svojem rojstnem kraju. Svojih likov ni kritiziral samo z ironijo, temveč jih je spremljal zaradi njihove težke usode s sočustvovanjem. Tako so njegovi biblijski citati pravzaprav v nasprotju s končno poanto njegovih proznih tekstov in so bili morda samo trnki za inozemstvo. Vendar so nekatere teh novel zaradi posameznih simboličnih aspektov izzvale vtis konstrukcije in nenavadnosti. Med novelami se iz prve knjige odlikujeta zlasti dve: *Ljubimci* iz beograjskega miljeja in obsežnejša proza *Črn* iz črnogorskega življenja v času italijanske okupacije. Zadnja je tudi najboljša, kaže največ živahnosti in manj zamegljenosti. Očitno je, da je pisatelj močnejši, ko zajame snov, kjer je manj simbolike in več realnega tkiva.

Bulatović je nadaljeval s pisanjem proze. Že 1958 mu je objavila zagrebška Zora knjigo *Folk in zvon*, ki jo je sam pisatelj imenoval »povesti o ognju, zapornikih in še nekaterih ljudeh«. Kljub temu mu je kritika sugerirala misel, da je to pravzaprav svobodno komponiran roman, čeprav to ni v celoti sprejemljivo.

Nato mu je 1959 natisnila založba Naprijed roman *Rdeči petelin leti proti nebu*.

Te dve knjigi sta doživeli boljšo usodo, kot prva, celo kritika jih je sprejela kot osvežitev sodobne književnosti. Pisatelj je opustil beograjsko okolje in je vso pozornost posvetil rojstnemu kraju s srbsko-muslimansko atmosfero in njegovim ljudem. Vendar spet posebne vrste ljudem: zapornikom, beračem, vojakom, ki so služili v vseh vojskah, hromemu fantu, ki so mu vzeli kozlička, sobaricam v knjigi *Folk in zvon* ali starcu, ki brezobzirno ravna s fantom Muharemom, da bi prikrikl v primitivnem okolju, da je to njegov nezakonski otrok, ali nori Mari, ki jo posilijo vinjeni ljudje, ali potepuhom v romanu *Rdeči petelin leti proti nebu*.

Zlo je tudi v tej prozi zelo močno in pritiska ljudi kot mora ali kot simbolični ogenj, ki postopoma osvaja ta kraj. »Ker zlo obkoljuje ljudi z vseh strani, ne morejo pobegniti iz svojega peklenskega sveta, vendar ga lahko napravijo bolj znosnega. Rešitev je v slogi, enotnosti in ljubezni med ljudmi«, je tolmačil Dragan Jerečić Bulatovičeve poglede in jih je povezal z Dostojevskim, Camusom, Faulknerjem, Kafko, zlasti pa z Andričem, čigar vpliv se vidi izrazito v nekaterih novelah. V teh knjigah so usode ljudi osvetljene z boleče-humanega stališča, ki včasih preide v pravo tragiko.

V oblikovanju svojega sveta ni Bulatović enako sugestiven v vseh novelah oziroma situacijah romana. V knjigi *Folk in zvon* je zelo plastično izklesan

portret stoičnega hodže (*Mali hodža*). Mimo tega se zlasti odlikuje z živahno orisanim vzdušjem in paradoksalno-bizarnimi motivi obsežnejša proza *Malo sonca*. Roman je pravzaprav najbolj konsolidirana proza, ki ima več duhovitih situacij, zlasti jo pa poantira poglavje *Zadnja skrinost*, kjer pisatelj razkrije uganko v odnosu med starcem in fantom Muharemom.

Bulatović je temperamenten in zelo gibčen pripovednik. Vidi se mu, da je iz epskih krajev. Z bogato fantazijo ustvarja svoj svet. Spretno uporablja moderno jaz-tehniko in objektivni način prikazovanja, duhovito vodi notranji monolog ali gradi like z dialogom. Prozo lirizira s pejzažem. Razpolaga z obiljem besed in z raznovrstnostjo nians, tako da je v prvi zbirki včasih pre-zgovoren in izrazno neuravnotežen, pozneje pa je večinoma našel pravo mero v svoji pisateljski govorici. V napetih situacijah ali v odločilnih obratih zelo funkcionalno uporablja kratke stavke. V takih okoliščinah se rad poslužuje aorista, da bi dobil emocionalno presenečenje in živahnost doživetja. V istem stavku zna duhovito variirati za različne nianse preteklosti tri čase (perfekt, aorist in historični prezent): »Tragao sam za patnjom gotovo dve godine i pošto je nisam nalazio, reših se da ostavim Olju in idem u skitnju.« (Ljubavnici.) Simpatični ali antipatični odnos do predmeta, ki ga opisuje, izraža s pogostimi deminutivi (hodžica, kučerak), augmentativi (kučerina), s hipokoristiki (Muharemic), ali z adjektivi z deminutivno in augmentativno komponento (debeljuškasti). Preseneča z obilico novih izrazov, ki jih je uvedel v svojo prozo iz dialekta ali jih je sam ustvaril. Vse to deluje, da je njegova proza emocionalno obarvana, in ker je bogata s figurativnimi slikami, učinkuje živahno in pestro. Toda ker so se v njegovem ustvarjanju pojavile tudi siluete manire, bo pisatelj moral biti v prihodnosti bolj previden. Zato lahko z zanimanjem pričakujemo nov nastop mladega avtorja v književni areni.

Zaradi znatnih ustvarjalnih uspehov štejemo Miodraga Bulatovića kljub njegovim posameznim slabostim med najboljše mlajše jugoslovanske pisatelje. Mimo Andrića se inozemci najbolj zanimajo za njegova dela, tako da je do sedaj preveden v 19 tujih jezikov. To pa je velik uspeh.

Emil Štampar

ZAPISKI

KAFKOVO JUBILEJNO LETO NA ČESKEM. Lanski osemdesetletnici Kafkovega rojstva sledi letos štiridesetletnica njegove smrti. Ob tem dvojnem jubileju se je zanimanje za Kafko stopnjevalo proučevanju na Češkem. Leto 1965 pomeni definitivno vrnitev pisatelja v njegovo pravo domovino — Prago, ki mu je bila doslej prej sovražna kot naklonjena. Čeprav so Čehi že pred vojno — prvi na svetu — prevajali Kafko in o njem pisali, četudi je v letih 1957 do 1962 izšlo v prevodih nekaj Kafkovih del (*Amerika, Proces, Brlog, V kazenski koloniji* in še kakih sedem krajših povesti), je oficialna kritika imela mnogo pomislekov proti celotnemu delu, pravzaprav je šele jubilejno leto 1965 dalo priložnost, da se Kafkova dela osvetlijo še z drugih pozicij, ne le s tistih, ki jih je dovoljevala doba osebnega kulta. Nekak uvod v novo obdobje je pomenila bogato ilustrirana knjiga E. Frynte in J. Lukása »Kafka je živel v Pragi« (1960). Predigra so bile tudi številne polemike (znameniti boji za rehabilitacijo Kafke, ki jih je vodil E. Goldstücker, gl. *Literární noviny* 1965, št. 7, 9, 11, 13).